

BYRON U ZAPISIMA ILIRACA

HELENA PERIČIĆ JAKOVLJEVIĆ
Filozofski fakultet u Zadru
Faculty of Philosophy in Zadar

UDK/UDC: 820.09:82.091:929 Byron G.G.
Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper

Primljeno : 1992-05-05
Received

U ovom radu autorica obrađuje recepciju Byrona u zapisima iliraca. Zapravo, riječ je o bilješkama ili jednostavno spomenima toga pjesnika i njegova djela koji su razmjerno malobrojni, ali su svejedno odjek bajronističke euforije prisutne u europskoj književnosti dvadesetih i tridesetih godina prošloga stoljeća. Analiza tih priloga rezultirala je spoznajom autorice da Byron u hrvatskoj kulturnoj javnosti ovog razdoblja (1835-1850) ne funkcionira u tolikoj mjeri kao estetsko mjerilo odnosno mjerilo literarne vrijednosti koliko kao tipološki korelativ i kriterij književne kulture iliraca.

Recepciju stranog autora moguće je istražiti na tri područja: na području književne kritike i znanosti o književnosti, na području prijevoda, i konačno na području poetičko-estetičkog utjecaja i odraza autora unutar domaće književnosti odnosno književnosti-recipienta. Ponekad se, dakako, ne može izbjeći "preklapanje" pojedinih područja. Ovom prigodom namjera mi je usredotočiti se na prvo od spomenuta tri područja, mada se u razdoblju narodnog preporoda - kada je riječ o recepciji Georgea Gordona Byrona (1788-1824) - o književnoj kritici (a pogotovu o znanosti o književnosti) može govoriti tek uvjetno a ne u suvremenom značenju tih termina. Ovdje, naime, raspoložemo jedino zapisima ili jednostavno spomenima toga engleskog pjesnika. Pa ipak, usprkos ograničenju na same napise o Byronu, čini se da su ti tekstovi na stanovit način poticali na djelovanje u ostala dva područja recepcije.

U razdoblju hrvatskoga narodnog preporoda engleska književnost nije bila nepoznanica hrvatskim piscima. Ilirci su isprva upoznavali engleske pisce posredno, uglavnom putem njemačkih prijevoda, ali su se trudili upoznati njihova djela i na izvornom jeziku.

Tome je doprinio opat bistrički Ivan Krizmanić (1766-1852). Na temelju njegove rukopisne ostavštine može se pretpostaviti da je u njegovoj knjižnici postojao niz engleskih djela kojima su se služili ilirci. U rukopisnoj zbirci

Diversa Carmina Ex Collectione Joannis Krizmanić spominju se, pored Milтона (čiji je *Izgubljeni raj* Krizmanić i prevco), Shakespeare, Bulwer-Lytton, Alexander Pope, Macphersonov *Ossian*, Bacon, Walter Scott, Thomas Moore, i konačno - Byron. Čini se, štoviše, da je engleska književnost u Krizmanićevoj književnoj kulturi zauzimala najvažnije mjesto. Krizmanić je prevodio s originala uvijek citirajući i izvorno izdanje onoga djela koje je prevodio.

Treba međutim reći kako Krizmanić predstavlja one starije, predilirske spone hrvatske kulture s engleskom književnošću, koje su do 1835. bile tek osamljeni pokušaji. Početak življeg (u)poznavanja djela engleske književnosti valja tražiti tek u doba književnog rada iliraca. Krizmanić je među književnicima narodnog preporoda odigrao ulogu "književnog inspiratora".¹ Stanko Vraz je tako, upravo za svog boravka u Bistrici, pisao Vjekoslavu Babukiću da mu pošalje jednu zbirku engleskih pjesama koje bi prevco na hrvatski. Riječ je zacijelo o antologiji engleskog pjesništva koja je sačuvana u Gajevoj knjižnici.² Poticaj za ovo prevođenje Vrazu je vjerojatno dala sredina u kojoj je boravio i Krizmanić, kao i opatov kulturni utjecaj.

Valja dakako napomenuti da su englesku književnost - kao uostalom i ostale europske nacionalne književnosti - hrvatski pisci i kulturni djelatnici upoznavali učenjem stranih jezika, susretanjem književnika, putovanjima i školovanjem u inozemstvu, kao i prepiskom sa stranim piscima i obrazovanim pojedincima.

Veliku ulogu u posredovanju Byrona u hrvatsku književnost odigrali su slavenski pisci, posebice Adam Mickiewicz, Jan Kollár i Aleksandar Puškin. Mickiewicz je tako pojam romantičkog hodočašća - *pilgrimage* - koji je ušao u svjetsku književnost kao *Childe Harold's Pilgrimage* i bio često prilagođavan pojedinim nacionalnim književnostima, razvio u ideju o poljskom i slavenskom mesijanizmu; njegov traktat "Knjige naroda i hodočašća poljskog"³ preveli su Vraz i Mažuranić.⁴ Kollár, tvorac ideje o slavenskoj uzajamnosti koju su preuzeli ilirci, zaslužan je za prodor sekundarnog bajronizma u hrvatski narodni preporod.⁵ Puškin je pak značajan po tome što se upravo u jednom članku o njemu, objavljenom u *Danici ilirskoj* 1837. godine, spominje Byron po prvi put u razdoblju narodnog preporoda.⁶ Od Byronove smrti do toga datuma prošlo je dakle trinaest godina. Da nije Krizmanićeve bilješke bilo bi to prvo spominjanje Byrona u našoj

¹Rudolf Filipović, *Englesko-hrvatske književne veze*, Zagreb, Liber, 1972, str. 54.

²Poznato je da je Ljudevit Gaj (1809-1872) nabavljao djela engleskih pisaca, posebno Byrona. U svojoj je knjižnici imao knjigu *Letters and Journals, with notices of his life by Th. Moore* (Paris, 1830). Riječ je dakako o Byronovim pismima, dnevnici i životopisu.

³Adam Mickiewicz, "Księgi narodu i pielgrzymstwa polskiego", Paris, 1830.

⁴Jan Wierzbicki, *Z dziejów chorwacko-polskich stosunków literackich w wieku XIX*. Wrocław-Warszawa-Kraków, 1970.

⁵Krešimir Georgijević, "Kollárova ideja slovenske uzajamnosti kod Hrvata i Srba", *Slovenská vzajemnost* (zbornik), Praha, 1938, str. 63-95.

⁶"Puškin", *Danica ilirska*, 3, 1837, br. 22 (3. lipnja), str. 85-88.

književnosti. Međutim, Byron je na hrvatsku književnost utjecao i putem djela drugih ruskih pisaca, primjerice Ljermontova i Žukovskog.⁷

Od samoga početka izlaženja *Narodnih novina* (1835) gotovo se u svakom broju nalaze najrazličitije vijesti iz Velike Britanije i Irske. Kako su ilirci pokazivali veliko zanimanje za irsko pitanje i borbu O' Connella za slobodu Irske, većina je spomenutih vijesti bila političke naravi. Ilirci su u borbi Iraca za slobodu vidjeli težnju za idealom koji je ujedno bio i njihov. Međutim, bilo je tu s vremenom i kulturnih i književnih vijesti, pa tako i onih koje se tiču Byrona. Od pojave *Narodnih novina* do prvoga spomena ovoga engleskog pjesnika trebalo je ipak pričekati dvije godine. Tako u broju 62. iz 1837. *Narodne novine* donose anegdodu iz Byronova života, a u broju 69. spominje se kako u Carigradu pripadnici viših staleža gotovo redovito govore francuski i engleski. Tko želi biti čovjek 19. stoljeća - ističe anonimni pisac - taj mora poznavati Byrona, Scotta i Chateaubrianda; itd.⁸

Ilirska spisateljica Dragojla Jarnević (1812-1875) jedan je od najranijih poznavalaca engleske književnosti u razdoblju narodnog preporoda.⁹ U svom "zbivanjima bogatom i do neugodnosti iskrenom"¹⁰ *Dnevniku* ona piše o Byronu kao "pjesniku slobode" koji je, pored Coopera i Scotta, bio njezin književni ljubimac. Godine 1837. ona bilježi: "... Bajron i ostali. Sve te čitah s pohlepom... Oj, i u Grčku me čeznuće tjera, gdje je nedavno Bajron pjevao i kuda bih i ja željela tumarati među razvalinama nekadašnje slave Grčke. Jaoh! Ali to mi ne može biti!"¹¹

Sljedeće godine u *Danici ilirskoj* Dimitrija Demeter (1811-1872) uspoređuje Gundulića s Byronom. On tom prigodom s oduševljenjem piše: "Cijeli izobraženi svijet divi se slobodi i jakosti Byronovoga duha, koji okrutništvo od literarnih diktatora skrši i krila svoje muze od svakoga veza izbavi, da se do sunca podigne."¹² Demeter se za studija u Grazu kretao u krugu hrvatske mladeži kojoj je velikim uzorom bio Byron. Očito je, međutim, da se Demeter i u svom izvornom književnom radu ugledao u Byrona. Rastrgana kompozicija, zanemarivanje fabule, periferna uporišta, niz slika i cijele partije koje se mogu izolirati u gotovo samostalne epizode - osobine su Demetrove poeme *Grobničko polje* (objavljene 1842)¹³ koje uvelike podsjećaju na *Childea Harolda*. Franjo Marković (1845-1914) kasnije će napisati kako se Demeter zbog svojeg zanosa helenstvom i nehotice povodio za Byronom.¹⁴

⁷Josip B a d a l i ć, *Rusko-hrvatske književne studije*, Zagreb, 1972.

⁸Po sudu R. Filipovića, ovo su prvi spomeni Byrona i Scotta u hrvatskom tisku.

⁹Ivo F r a n g e š u svojoj *Povijesti hrvatske književnosti* (Zagreb-Ljubljana, 1987) svrstava Dragojlu Jarnević u razdoblje protorealizma.

¹⁰F r a n g e š, o.c., str. 181.

¹¹Dragojla J a r n e v i ć, *Život jedne žene*. Odabrane stranice dnevnika. Priredio Stanko Đvoržak, Zagreb, 1958, str. 50-51.

¹²Dr. D e m e t e r, "Gundulić", *Danica ilirska*, 4, 1838, br. 50 (15. prosinca), str. 197.

¹³Vidi Milorad Ž i v a n č e v i ć, "Pojava bajronske poeme u hrvatskoj književnosti", *Zbornik za slavistiku*, knj. 2, Novi Sad, 1971, str. 12-13.

¹⁴Vidi Dimitrija D e m e t e r, *Teuta i Grobničko polje*, (uvod Franje Markovića), Zagreb, Matica hrvatska, 1891, str. 130.

I Teodor (Božidar) Petranović (1809-1874), povjesničar i filolog, urednik almanaha *Srbsko-dalmatinski magazin* i osnivač Matice dalmatinske, u *Pismima jednog Šibenčanina*¹⁵ povezuje Byrona s Grčkom pa u svom zapisu s putovanja od Kopra do Pirana spominje Apenine "... gdje još do skora viteški Lord Bajron žertvovalaše gotovo svaki cvijetak svoga umnog i sladosnog pera slavi novorođene Grecije i njenog potomstva."¹⁶ Dok putuje na dalmatinskoj braceri od Trsta prema Šibeniku u društvu prijatelja M. i četiri "zemljaka" Petranović zapisuje da M. prestrašenog putnika Č.: "(...) tješi /ga/ međutimi sa riječima Engleskog Tragika i Malodušan umire iljadu puta pre svoje smrti, hrabri pak samo jedanput."¹⁷

U pismu od 19. travnja 1842. Karlovčanin L. Mečečević javlja Gaju da je "dogotovio prevod Byronova *Manfreda*, kojega ako g. Moyses cenzurirati hoće, za tisak će mu predati." Da li je cenzura spriječila objavljivanje ovoga prijevoda ili je za to postojao neki drugi razlog, danas je teško utvrditi. Prijevod nije objavljen niti sačuvan, pa se stoga Miletićev prijevod *Manfreda* iz 1894. drži prvim prijevodom toga Byronova djela.

Bio je čest slučaj da ilirci, mada svjesni neminovnosti preuzimanja modela iz stranih književnosti, žestoko brane samosvojnost domaće književnosti. Tako 1844. godine, u jednom dopisu *Danici* Medo Pucić (1821-1882), ilirac iz Dubrovnika, piše: "Mi hoćemo da bude književnost naša nezavisna od sviju ostalih, da bude književnost narodna, i zato treba da bude toliko daleko od Virgilija, Miltona, Tasa, koliko od Valtera Scota, Viktora Iga, Bajrona itd.; hoćemo, da kao što slavjanski narod imade posebni obraz i posebni značaj, tako da si i njegova književnost pribavi posebni obraz i posebni značaj. Na ovom temelju želimo mi slavjanskim Vilam nov hram sagraditi, a mislim, da radi toga neće nam lasno nestat dobra gradiva."¹⁸ Ovdje se međutim nije radilo samo o propagiranoj izvornoj književnosti, već političkom problemu panslavizma tako da je zahtjev za izvornošću imao u to vrijeme dublji smisao.

U predstavljanju Byrona hrvatskoj književnoj javnosti istakao se Ivan Kukuljević Sakcinski (1816-1889) koji 1844. objavljuje igrokaz *Gusar*¹⁹ za koji sâm u predgovoru kaže da je sastavljen po pjesničkoj pripovijesti *The Corsair* lorda Byrona i da se u radnji gotovo posve držao engleskog pjesnika ali da je promijenio imena osoba i konac djela.²⁰ Tri godine kasnije *Gusar* je dramatisiran i prikazan u Zagrebu, o čemu je u *Danici* iste godine pisao Dimitrija Demeter. U

¹⁵Teodor (Božidar) Petranović, "Pisma jednog Šibenčanina", *Srbsko-dalmatinski magazin*, za ljeto 1840 (1839), br. 5, Zadar, str. 43-67.

¹⁶*Ibid.*, str. 46.

¹⁷*Ibid.*, str. 46; u citatima izvršena transkripcija i transliteracija sa crkvenoslavenskog.

¹⁸Grof Orsat P o c i ć, "Vila pevačica", *Danica horvatska, slavonska i dalmatinska*, 10, 1844, br. 2 (13. siječnja), str. 6.

¹⁹"Gusar", želostna igra u III čina. *Različita dela* Ivana Kukuljevića Sakcinskoga. Knjiga tretja: Igrokazi, Zagreb, Tiskara Ljudevita Gaja, 1844.

²⁰Potaknut Kukuljevićevim prepjevom Niccolò Tommaseo piše pismo Kukuljeviću u kojem ne pokazuje odviše sklonosti prema Byronu pa savjetuje: "Lasci il Byron adunque; non lo legga nemmeno. Quel suo Corsari non solamente non è un slavo, ma di razza nessuna; è una caricatura dello stesso poeta..." (*Dizionario estetico*, Firenze, 1867, str. 559-560.)

ovom se prikazu izričito tvrdi da je to "izvorna tragedija" Ivana Kukuljevića a nijednom se riječju ne spominje Byron. Krajem stoljeća Vladoje Dukat (1861-1944), jedan od začetnika hrvatske komparatistike, objavit će raspravu o ovoj preradi Byronove poeme i zaključiti kako bi, usprkos tomu što je jezik u *Gusaru* čist i lijep, bilo bolje da je Kukuljević jednostavno preveo *Corsaira* umjesto da ga preradi u dramu.²¹ Kukuljević, koji je inače Byrona držao "veleumnim",²² još je 1841. u pjesmi "Domorodac", prikazujući svoj ideal rodoljuba, među njegovim književnim uzorima spomenuo i Byrona.²³ Kukuljevićev lik domoroca predstavlja zapravo ideal književnika, onakav kakav su ilirci stvorili u prvim godinama svoga djelovanja: književnik je svatko tko piše u korist naroda. Jedan od takvih književnika za Kukuljevića je, po svemu sudeći, bio Byron.

Kukuljevićevo shvaćanje svrhe književnog stvaranja dijelio je Stanko Vraz (1810-1851) za kojega bi se štoviše moglo kazati kako je među ilircima imao najjasnije pojmove o književnosti. Tako je za njega književnost predstavljala i sredstvo obrazovanja naroda: "(...) Glavu pak valja da zabavljamo lahkimi pjesmami od svatuće livade i bašće, od žuboreće ptice i čistog potoka sagrađenimi; zabavljamo ga s različitom milotnom poviješću od pjevajućih vila i hrabrih junaka. Eto ti zabava za naš narod, dok ponaraste do britke sablje i vojnog koplja, i konjicu do stremena, dok ponaraste do razbora i razloga."²⁴

Kada 1840. objavljuje svoje *Dulabije* Vraz kao motto uzima stih iz Byrona: "I sun'd my heart in beauty's eyes" (Sunčao sam srce na očima ljepote). Na taj način Vrazov romantičarski pjesnički dnevnik već u svom zaglavlju najavljuje pripadnost određenoj pjesničkoj obitelji.

Inače, u Vrazovu je književnom radu veliki udio imalo prevođenje tako da se Vraz istakao upravo u prevođenju engleske književnosti, i to posebno Byrona. Njegovi prijevodi Byrona obično su popraćeni komentarom.

Prvi Vrazov prijevod Byrona potječe iz 1841. kada je u *Danici ilirskoj* objavljena pjesma pod naslovom "Angjelii. (Pola pesme: Through cloudless skies, in silvery sheen itd.)."²⁵ Ispod prijevoda pjesme stoji bilješka: "Glasoviti engl. pevalac Lord Byron složio je ovu pesmu na progorju Aktičkom (promotorium Acticum) na žalu Arhanaškom, gde je u staro vreme Antonie protiv Oktavianu na mejdan izišavši ostavio dobit i slavu, sledujući krasnu Kleopatru, kraljicu

²¹Nada, Sarajevo, 1898, str. 18-21.

²²*Danica horvatska*, 11, 1845, br. 26, str. 103.

²³"Sad kod luči samcat sjedi,

Oko njega dusi sami:

Byron, Puškin, Tasso blijedi,

Šekspir, Siler, Omir znani,

A i pisci Osmanide

Mandaljene i Kristide."

Citat je prenesen iz knjige: Antun Barac, *Hrvatska književnost od Preporoda do stvaranja Jugoslavije*, knj. I: *Književnost ilirizma*, Zagreb, JAZU, 1954, str. 127.

²⁴*Ibid.*, str. 127.

²⁵*Danica ilirska*, 7, 1841, br. 39, str. 39; Vraz je u naslovu prijevoda citirao prvi stih Byronove pjesme "Stanzas written in passing the Ambracian gulf" dostupne u knjizi *Poetical Works Lord Byron*, London, Frowde, 1912, str. 58.

egipatsku, koja sa svojim vojnim brodovi iznenada bojište ostavi i put Egipta uteče. St. Vraz."

Kada je posmrtno tiskan Vrazov prijevod *Sužnja Šiljonskoga*²⁶ (*The Prisoner of Chillon*) objavljen je i uvodni tekst samoga Vraza gdje on objašnjava nastanak pjesme i poteškoće oko prevođenja. Pri tome se osvrće i na opće probleme prevodilaštva.²⁷ Na istome mjestu prevodilac između ostaloga piše: "I ja prevodeć pjesan ovu pod jesen 1847... nu na srijed posao taj prekinu mi se s prečijeh radnja, te ga istom nadom s mladom godinom 1849. pridizuci se od bolesti, na Štajeru, za nevolju opet latih i... do kraja ga dotjerah".²⁸ Ovo je, po svemu sudeći, bio rad kojim je Vraz, bolestan od sušice i na kraju životnoga puta, završio svoju književnu djelatnost koju je i započeo Byronom.

Čini se da se u završnoj fazi ilirizma na Byrona i njegovo djelo gledalo kao na nešto nazadno i prevladano. Od 1848. do 1850. nema napisa o ovom piscu. Revolucija 1848. ruši romantičarske iluzije o slobodi da bi se konačno završila neopapsolutizmom u Austriji.

Za hrvatski narod koji se u prošlom stoljeću borio za svoj kulturni i privredni opstanak, razvijeni je i slobodoljubivi zapad predstavljao ideal slobode i slobodnoga duha. Tako je upravo romantični i revolucionarni Byron uspio utjeloviti taj duh svojega vremena i u lektiri iliraca među engleskim i europskim romantičarima izboriti najistaknutije mjesto.²⁹ Byronova karizmatička osoba pjesnika-buntovnika odgovarala je borbenom slavenskom romantizmu iz kojega je, kroz zamisao o panslavizmu, ona ušla u književno stvaralaštvo hrvatskoga narodnog preporoda kao specifičnog dijela europskoga romantizma.³⁰ Izrazita nacionalna funkcija književnosti hrvatskoga narodnog preporoda ogledala se i u traganju za njenim elementima u Byronovu djelu.

²⁶*Kolo*, knj. VIII, 1851, str. 3-19.

²⁷Vraz je prevođenju iz stranih književnosti pristupao ozbiljno i sa strahopoštovanjem, svjestan zamki koje ga u tom mukotrpnom poslu očekuju. Otuda njegov prevodilački rad i pisanje o njemu predstavljaju značajan prilog ne samo u smislu prevođenja kao takvog i konačnog populariziranja Byrona u nas, već i u smislu postavljanja temelja našoj teoriji prevođenja.

²⁸Citat je preuzet iz teksta Ivane Zivančević-Sekeruš, "Hrvatski bajronisti", *Bajron i bajronizam u jugoslavenskim književnostima* (zbornik radova), Centar za kulturu - Braničevo - Požarevac, Institut za književnost i umetnost-Beograd, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta-Zagreb, 1991, str. 125.

²⁹Prema analizi dvaju temeljnih časopisnih organa hrvatskoga narodnog preporoda - *Danice* (1835-1849) i *Kola* - Aleksandar Flaker izradio je količinske pokazatelje učestalosti spominjanja pojedinih imena svjetske literature u ta dva časopisa. Na temelju indeksa dade se zaključiti da zapadnoeuropski književni proces prvih desetljeća 19. stoljeća za hrvatske časopise nije bio toliko privlačan koliko ono što se zbivalo u slavenskim književnostima. Prvaci europskog romantizma slabije su zastupljeni od njemačke "klasike" i sentimentalnih pisaca. Međutim, valja naglasiti kako je među europskim romanticima najzastupljeniji upravo George Gordon Byron (indeks: 34). Vidi o tome više Aleksandar Flaker, *Stilske formacije*, Zagreb, Sveučilišna naklada Liber, 1976, str. 143-145.

³⁰Vidi o tome referat Vinka Brešića, "Byron i byronizam kao načelo definicije hrvatskog romantizma", u zborniku iz bilj. 28, str. 57-70.

Byron je kao beskrupulozna ličnost u svojem djelu kroz glavnog junaka često izražavao subjektivne osjećaje čime je čitatelja poticao na identifikaciju s likom u djelu. Na taj je način on u velikoj mjeri utjecao na to da naša čitalačka publika počne tragati za emocionalnim, "čuvstvenim" i "iskrenim".

Na temelju kronološkog pregleda zapisa o Byronu od 1835. do 1850. dade se zaključiti da u razdoblju narodnoga preporoda nema sustavnijeg bavljenja ovim engleskim pjesnikom. Riječ je tek o zapisima ili spomenima Byrona koji nisu brojni, ali su ipak značajni za onodobno prezentiranje i populariziranje Byrona u Hrvatskoj. U tim tekstovima ne nalazimo analitičkog pristupa nekom Byronovu djelu ili književnom liku. Izbjegava se bilo kakva književnokritička interpretacija ili vrednovanje pa se ostaje na razini jednostavnog, više ili manje apriornog veličanja Byronovih književnih tvorevina ili same njegove osobe kao tipološkog korelativa, metonimije romantičarskog pjesnika koji je kroz kult osjećajnosti, slobodarskog duha i pobune u ime idealistički usmjerenog individualizma stekao u ilirizmu - mada sa znatnim zakašnjenjem u odnosu na bajronizam u europskoj književnosti - veliku popularnost. Byron u hrvatskoj kulturnoj javnosti toga doba ne funkcionira u tolikoj mjeri kao estetsko mjerilo odnosno mjerilo literarne vrijednosti, već kao kriterij književne kulture iliraca. Međutim, pred kraj preporodnog razdoblja, razbijanjem slobodarskog zanosa, i oduševljenje Byronom postupno kopni.

Helena Peričić-Jakovljević: BYRON IN THE TEXTS BY THE MEMBERS OF THE
ILLYRIAN MOVEMENT

S u m m a r y

In this paper the author treats the reception of Byron in the texts written by the members of the Illyrian Movement. In fact, these texts are short notes or only reminiscences on Byron and his work. Although they are not numerous, they are the reflection of byronic euphoria present in European literature during the 18twenties and 18thirties. The analysis of these texts leads to the conclusion that in the Croatian cultural consciousness of the period (1835-1850), Byron functions not so much as an aesthetic criterion or a criterion for literary value but as a typological correlative and a criterion for the literary culture of the Croatian revivalists.